

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

वेद्यक

सं. क्र.

१२

९३२

वैद्यकप्रत

॥ श्री ॥

बाभळीचा उपयोग.

लेखक व प्रकाशक

प्रभाकर बाळाजी ओगले

(चिकित्सा-प्रभाकर, सुलभौषधी प्रभाकर,
निवप्रभाव, तुलसीप्रताप व
बिल्वमहत्त्व कर्ते)

मुकाम ओगलेवाडी

सं. औंध, जि. सातारा.

REFBK-0004775

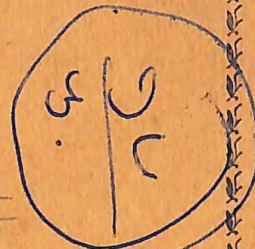
REFBK-0004775

शके १८५४

२६०

१९३२

किंमत ३ आण.

स्वच्छ

॥ श्री ॥

बाभळीचा उपयोग.

बाभळी ग्रंथ संप्रदाय
नोंद क्र. ६०६२

बाभळी ग्रंथ संप्रदाय
स. नं. २६०
ता. २६/१/३३
लेखक व प्रकाशक
क. जे.

प्रभाकर बाळजी ओगळे

(चिकित्सा-प्रभाकर, सुलभौषधी प्रभाकर,
निबप्रभाव, तुलसीप्रताप व
बिल्वमहत्त्व कर्ते)

मुक्काम ओगळेवाडी

सं. औंध, जि. सातारा.

बाभळी ग्रंथ संप्रदाय वाके
दा. क्र. ४०७५
मुद्रक
शंकर नरहर जोशी,
मॅनेजर चित्रशाला प्रेस

शके १८५४

किंमत ३ आणे.

REFBK-0004775

REFBK-0004775

प्रस्तावना.

कांठ्यांनीं भरलें शरीर अवघें, छाया नसे दाटही ।
नाहीं वास फुलांस भूक न निवे ज्यांच्या फळें अल्पही ॥
नाहीं एकही पांथ येत जवळी तुझ्या असो गोष्टिही ।
अन्याचीं न फळें मिळोत म्हणुनि होशी तयातें वई ॥१॥

वरील श्लोकांत अन्योक्तिकाराचें म्हणणें अगदीं खरें असलें तरी वाभळीच्या झाडांवद्दल दुसऱ्या वाजूनें विचार करूं लागल्यास इतर व्यवहारिक उपयोग व आरोग्यासंबंधी औषधी उपयोग या झाडाचें अर्गीं फार महत्त्वाचे आहेत, असेंच आढळून येईल. करितां मी वाभळीच्या जाती व त्यांच्या गुणांवद्दल अनेक संस्कृत व मराठी वैद्यक, व इतर पुस्तके यांचें आधारें हें पुस्तक लिहिण्याचें कारण असें कीं, हीं वाभळीचीं झाडे सर्वत्र लावण केल्यावांचून आपोआप उगवतात व व्यवहारिक व औषधी उपयोग फार महत्त्वाचे होतात, हें पुढील लेखांत दाखविलें आहे. याचा उपयोग प्रत्येक खेड्यांतील गृहस्थाचें कुटुंबांत व वैद्य व डॉक्टर व शाळामास्तरांस फुकट पण फारच महत्त्वाचा होईल.

पौष शु॥ १ शके १८५४

ओगलेवाडी जि. सातारा. सं. औंध.

प्रभाकर बाळाजी ओगले.

बाभळीचा उपयोग.

बाभळीचीं नांवां

(सं.) बब्बुल, बर्बुर सपीतक, मेदिना, आभाषट्पद किंकिराट
(हिं.) बाबुल, कीकिर, बाबूर (बं.) बाबूल, बाबूलागाल.
(गु.) बाबळ. (का.) करेजालि. (तामिल.) करुबेल (तेलंगी
नल्लुतुम्भ. (मलाई) करुबेलम (कोंकणी) शमीरकु. (इं.)
Acacia arabica (अकेसिया अरेबिका.)

गुणधर्म.

१ बाभूळ ही ग्राही असून, कफ, कोड, कृमी, विष, प्रमेह, अतिक्षीणत्वनाशक आहे.

२ कडू मधूर, स्निग्ध, शीत, तुरट, उष्ण असून आमरक्तातिसारनाशक, ग्राहक आहे; व कफ, खोकला, दाह, वात, पुंस्व, प्रमेह, अर्शनाशक आहे. बाभूळीचे सर्वांग व डिक हीं संग्राहक आहेत.

बाभूळीच्या झाडांच्या जाती.

(१) कांटेबाभूळ (२) निकांटेबाभूळ, (३) देवबाभूळ, (४) रानबाभूळ, (५) संतबाभूळ, (६) गुआबाभूळ

(१) कांटेबाभूळी सुकट व काळ्या जमिनींत सर्वत्र होतात. त्यांचें सर्व अंग कांट्यांनीं भरलेलें असतें. या झाडांचीं पानें चिंचेच्या झाडाच्या पानांसारखीं लांबट पण बारीक असतात; व पांचसात वर्षांचें झाड झाल्यावर पिवळ्या रंगाचीं गेंददार फुलें येतात. शेंगा लांबट असून चापट असतात. करंगळीएवढ्या रुंद असतात. एका शेंगेंत पांच ते आठ बिया असतात. त्यास 'धामुके' म्हणतात. ह्या शेंगा शेळ्या, मेंढ्या बोकड यांस फार आवडतात व

त्या संध वियांसह खातात. झाड फार उंच असल्यामुळें धनगर-लोक काठीनें शेंगा पाडून चारतात.

(२) निकांटेवाभूळ (गोडीवाभूळ) हाही वृक्ष कांटेवाभूळीसारखाच वृक्ष मोठा असतो, पण यास कांटे नसून पानांस तुरटपणा कमी असतो. इतर सर्व आकार, पानें, फुलें, कांटे, वाभूळीच्या झाडांसारखीच असतात. ह्यांचाही पाला, शेंगा वगैरे शैळ्या-मेंढयांस आवडतात.

(३) देववाभूळ हीं झाडें एकदोन पुरुष उंच असतात व पानें वगैरे मोठया वाभूळीप्रमाणेंच असतात. पण फुलें मोठया वाभूळीच्या फुलांसारखी असलीं तरी तीं सुवासिक असतात; व तीं देवास वाहतात. शेंगा वांकदार व जाड असतात व आंखूड असतात. हीं झाडें विजापूर जिल्ह्यांत, धारवाड वगैरे कर्नाटकभागांत काळ्या व डोंगरी जमिनींत पुष्कळ असतात. देववाभूळीचीं नांवां:- (सं.) मेदिना, सपीतक, आभा, पीतपुष्पक, किंकिराट (म.) कोकई, कासेवाभूळ, कंकरी. (गु.) रानवाभूळ. गुण:-कडू, तुरट, ग्राहक, भेदक, रक्तदोष, ज्वर, शोष, वांति, मोह, कृमि, कुष्ठ, विष, उष्ण असून, पित्तदाह, कफवात, नाशक आहे.

(४) रानवाभूळी कर्नाटकांतील जंगलांत पुष्कळ आहेत व हीं झाडें दोनतीन पुरुष उंच असून वरील बाजूस डेरेदार पसरट असतात. यांचीं झुडुपें असतात. फुलें व फळें, इतर वाभूळीसारखीच असतात पण त्यांत किंचित् फरक असतो. देववाभूळीसारखीच पानें व फुलें असतात व कांटे मोठे व लांब असून ठोंसर असतात. रानवाभूळीचीं झाडें कुंपाच्या फारच उपयोगी आहेत.

(५) आणखी संत या नांवाची जात आहे तीपासून तिच्या शेंगा उकडून 'आकाक्रिया' नांवाचा सार काढितात. तो मुंबईत

मुसलमान व पसान्याचे दुकानांत मिळतो. तो अरबस्तानांतून व तुर्कस्तानांतून इकडे येतो. हा जड, सुगंधी, काळा व कठिण असतो. परंतु उजेडांत धरल्यास हिरवटतांबूस रंगाची झांक मारते. रूचीनें गोड, बुळबुळीत, तुरट असून पाण्यांत विरघळतो; व इसब-गोल किंवा आळिवासारखा बोळकट होतो.

आकाकियाचे गुणः— शीतळ, शुष्क, ग्राही, रक्तसंग्राहक व चलय जाहे.

(६) गुआवाभूळ (सं.) आदिमेय, (हिं.) गंधवाभूळ, (बं.) गुनाबाबला. (कों.) कुसरीझाड, कासेबाभूळ, कंकी. (का.) किरीजाली. (ता.) पिक्कूखेल. (तु.) करिवेलम्.

मदनपालनिघंटूतील नांवेः—बबूल, किंकीराल, पीतक, पतिपुष्पक, लघुबाभूळ, (जालबबुलक) गुणः—तुरट, उष्ण, पित्त, दाह, उष्ण-घातनाशक आहे.

उपयोग.

बाभळीचे कांटे अणकुचीदार व ठोंसर असलेमुळें त्यांचा शेत-कऱ्यांस व बागाईतदारांस शेताच्या व बागेच्या संरक्षणांस कुंपास फार मोठा उपयोग होतो. सालीं व शेंगा कातडीं कमावण्याच्या व रंगविण्यास उपयोगीं करण्याची कला सर्व हिंदुस्थानचे दारलोकांस व चर्मकारांस फार प्राचीन काळापासून माहीत आहे. उन्हाळ्याच्या दिवसांत बाभळीचीं झाडें तोडून दीडदोन हाताचे तुकडे करून ओलेपणींच साल काढून कशाच्या तरी आधारानें साली उभ्या करून ठेवून वाळल्यावर विकतात.

सर्वप्रकारच्या बाभळींचा रोग निवारण्यासंबंधीं औषधाकडे कसा उपयोग करावा हें पुढें सांगतांः—

उत्पत्ति.

हीं झाडें देशावर सर्वत्र काळ्या जमिनींत होतात. ह्या झाडांस पाणथळ जमिनीपेक्षां कोरडी काळी जमीन फार मानवते. तांबडे मातीच्या जमिनींत हीं झाडें क्वचित्च होतात. कोंकणांत हीं झाडें काळसर जमिनींतच होतात. महाराष्ट्र व कर्नाटकांतील सर्व जिल्हा-निहाय व म्हैसूर, बळारी, रायचूर वगैरे भागांतही हीं बाभळीचीं झाडें होतात. त्याचप्रमाणें कांटे असणारीं बाभळीचीं रानझुडपेंही वरील सर्व प्रदेशांत होतात.

गुआवाभूळ:—हें झुडूप देशभागांत व सिंधप्रांतांत काळ्या व रेंताड जमिनींत होतें. शेंगा ताठ, आंखूड पण त्यांत मगज जास्त असतो व बिया दोन रांगांनीं असतात. सर्व तऱ्हेच्या बाभळीचीं पानें बहुतेक सारखींच असतात व तीं चिंचेच्या पानांसारखींच परंतु बारीक असतात. हीं झाडें बीं पडून आपोआप होत नाहींत. कारण ह्यांच्या बियांचें कवच जाड असतें, त्यामुळें शेळ्यांमद्वयांच्या व बकऱ्यांच्या त्या खाण्यांत येऊन संबंध बिया लेंड्यांतून जशाच्या तशाच पडतात. त्या बियांचे टरफलास शेळ्यांमद्वया वगैरेंच्या आंतड्यांतून मऊपणा आल्यामुळें त्या योग्यवेळीं पावसाळ्यांत आपो-आप उगवतात व त्यांचीं रोपडीं आपोआपच वाढतात व मोठीं होऊन फलद्रूपही होतात. असें असलें तरी आपणांस बियांपासून झाडें करणें झाल्यास ऊन पाण्यांत बारा-पंधरा तास भिजत घालून मग पेरणी केल्यास पाण्याच्या ओलीनें मऊपणा येऊन उगवून वाढतात.

बाभळीच्या झाडाच्या अंगप्रत्यंगांचा विचार:—

१ पानें:—पानें हीं सर्वतऱ्हेच्या बाभळीचीं आकारानें व गुणानें बहुतेक सारखींच असून औषधांच्या कार्मी बराच उपयोग होतो.

बाभळीचे पानाचे गुणः—ग्राहक, तिखट, उष्ण असून खोकला, वायु, पूंस्व*, कफ, अर्श यांचा नाश करतात.

२ **फुलें**:—सर्व तऱ्हेच्या बाभळीच्या झाडांनां पिवळ्या रंगाचीं फुलें येत असून तीं वाटोळीं व गेंददार असतात; म्हणून त्यास पीतपूष्पी असें म्हटलें आहे.

शेंगा.

३ **शेंगा**:—बाभळीच्या शेंगा ४ ते ८ बोटे लांब असून पेरेदार व बोटभर रुंद असतात. गरबि लोक कोंवळ्या शेंगांचें लोणचें व भाजी करतात. कातडीं कमाविण्यास व रंगविण्यासही शेंगांचा उपयोग होतो. शेंगांचा रंग चांगला होतो व सालबिरोबर शेंगांची पूड वापरल्यास कातडें नरम होऊन रंगही उत्तम बसतो. शेंगाची पूड तीन भाग व हिराकस एक भाग घालून शाई केल्यास पक्की व काळी होते. कच्च्या शेंगा शेळ्यामेंढ्यांस व बकऱ्यांस फारच आवडतात. म्हणून धनगरलोक त्या काठीनें झाडावरून पाडून चारतात, हें आपण नेहमीं पाहतोंच. शेंगांचा अर्क कांहीं रोगांवर फारच चांगला उपयोगी पडतो.

साल.

मोठ्या बाभळीच्या साली—रंगांत व कातडीं कमावण्याच्या व रंगविण्याच्या व कापडास पक्का रंग देण्याच्या कामीं फारच उपयोग होतो. पण झाड सहासात वर्षांचें व्हावें लागतें. जितकें जुनें झाड होतें तितकें चांगलें. सालीमध्ये गॅलिक व टॅनिक ॲसिड (रांपट द्रव्य) असून रंगांत द्रव्यही असतें. यामुळें कातडीं कमाविण्याचें कामीं फारच उपयोग होतो ओलेपणांत कातडींतील (अलिबओमीन)

* पूंस्वनाशक (पुरुषत्वनाशक)—पुष्कळ दिवस सतत खाण्यांत आल्यास हा अनुभव येतो. केवळ औषधाकरितां खाण्यास हरकत नाही.

व (जिलेटिन्) प्राणिजद्रव्यें लवकर कुजून नाश पावतात, परंतु तींच कातडीं सालींतील असिडामुळें पाण्यांत अविद्राव्य होऊन कच्चें कातडें मजबूत व टिकाऊ होतें. बाभळीच्या झाडांतील बीं व साल यांचेहि निरनिराळे रंग होतात. बियांत लाल रंगाचें प्राधान्य असतें. कापडास तांबडा रंग देण्यास बियांचा उपयोग करितात. बाभळीचें झाड जून झालें म्हणजे वर लिहिलेप्रमाणें सर्व उपयोगांत आणतात. बाभळीच्या झाडाच्या सालीचे दोन उपयोग होतात. (१) त्यानें कातडीं मऊ पडतात. व (२) त्यानें कातडीवर रंग चढतो.

कांटे.

कांटेरी मोठ्या बाभळीचे मोठे टहाळे व रानबाभळीच्या झुडपाचे कांटेरी टहाळे यांचा बागेच्या व शेताच्या संरक्षणाकडे कुंपणास मोठा उपयोग होतो. डहाळे तोडल्यामुळें तीं झाडें कमजोर न होतां जास्तच वाढीस लागतात.

डिंक.

नांवें:—(म.) बाभळीचा डिंक. (गु.) बाभळनी गुंदर. (सं.) बब्बूळ. (हिं.) बब्बुल कीकर (इं.) गम अकेशिया, *Acaciae gummi*, अनेकप्रकारच्या झाडांपासून म्हणजे धावडा, पळस, शेवगा, सावरी, खैर इत्यादि झाडांपासून डिंक उत्पन्न होतो व बाजारांतही विकत मिळतो. पण बाभळीच्या झाडांच्या डिंकांत जे गुण आढळून येतात ते इतरांत नाहींत. म्हणजे चिकटपणा, गोडी, पौष्टिकपणा, थंडपणा, झिलई, वगैरे गुण इतर झाडांचे डिंकाहूनही उत्तम व अधिक आहेत. बाभळीच्या झाडाचा डिंक पांढरा असतो व फार दिवस राहिल्यास तावूस रंगाचा होतो. हा झाडाच्या खाचेंत स्वाभाविकपणें होतो व मुद्दाम खांचा पाडल्यास त्यांतही झाडाच्या रसापासून उत्पन्न होतो. हा प्रथम पातळ असून हवा लागून घट्ट होतो.

हा डिक खोकला, अतिसार, मूत्रदाह, धातुक्षय, क्षय ह्यांचा नाशक आहे. चिन्यागोंद (सं.) बरबर (म.) चिन्यागोंद (गु.) हिरादखण, (हिं.) हिरालुकी (इं.) कायनोराय.

ह्याचीं झाडें मलबार प्रांतांत होतात. ह्या झाडाचा डिक ग्राही, स्तंभक, आहे. हा तांबडा असून अपारदर्शक असतो, व माणकासारखा चकाकतो.

डिकाचा कागद वगैरे चिकटविण्याचें कार्मी व इतर रंगांस जिल्हई देण्याचे कार्मी तर उपयोग होतोच पण याहीपेक्षां औषधाचे कार्मी व खाद्य पदार्थाचे कार्मी कसा उपयोग होतो हें त्या त्या योग्य ठिकाणी पुढें विस्तारानें लिहिलें आहे, तें पहावें. बाभळीच्या झाडाच्या खाचेंतून रस वहातो तोच हवेनें घट्ट बनून डिक तयार होतो. अरबस्तानांतून येणारा डिक तेथें बाभळीच्या झाडासारखीं हुबेहुब झाडें आहेत त्यापासून काढतात. त्यास मस्वाई गोंद म्हणतात व तो एडनबंदरांतून मुंबईस येतो. प्रत्येक मोठ्या झाडापासून दरसाल अदमासें एकशेर किंवा दीडशेर डिक निघतो व झाड जुनें होईल तसतसा जास्त डिक निघतो. एरंडेलाचा वाईट वास घालविण्याकरितां त्यांत बाभळीच्या झाडाच्या डिकाचें पाणी मिसळावें म्हणजे त्याचा वास जाऊन त्याचा औषधांत फार उपयोग होतो. परदेशाहून येणारी पेपरमीटगोळ्या वगैरे मिठाईत डिकाचाच भाग असतो. बाभळीचा डिक हा फार पौष्टिक आहे. बाभळीचे डिकासच ' मोरोक्कोगम् ' ' बाबरी गम् ' वगैरे रंगीत लेबलें लावून महाग विकतात. इतर कोणत्याही डिकांत बाभळीच्या डिकाइतका चिकटपणा असत नाहीं.

व्यापारी उपयोग.

लाकूड.

बाभळीचें लाकूड कणखर असून मजबूत आहे. शेतकीचीं आउतें बहुतकरून बाभळीच्या लाकडाचींच असतात. उसाचा रस काढण्याचे घाणे पूर्वीपासून हिंदुस्थानांत बाभळीच्या जुन्या लाकडाचेच करीत असत. अलीकडे बिडाचे घाणे इकडे निघाल्यापासून बाभळीच्या लाकडाचे कर्मां होऊं लागले आहेत. तरीपण खेडेगांवांत पुष्कळ पहाण्यास मिळतात. हे घाणे दरसाल उसाचे गुऱ्हाळ झालें म्हणजे विहिरींतिल पाण्यांत बुडवून ठेवितात. असें केल्यानें तें ४।५ वर्षे उपयोगी पडतात. बाभळीच्या लाकडांस कीड किंवा वाळवी लागत नाहीं. इमारतीस तुळ्या, जंत्या, खुंठ्या, वासे बाभळीचेच घालतात. बाभळीचें लाकूड कणखर व टिकाऊ असल्यामुळें कुऱ्हाडीचे दांडे, गाडीचीं चाकें, धनगराचे कांबळी विणण्याचे धोटे, यार्चीच करतात. एकंदरीत मजबुती व टिकाऊपणाचें कार्मी जेथें हवें असेल तेथें बाभळीच्याच लाकडाचा उपयोग करावा लागतो.

कोळसा.

बाभळीच्या जुनाट झाडाच्या लाकडाचे दीडदोन हाताचें खंडके करून साल काढून आंतील लाकूड वेगळें करून त्याचे साधारण मानानें वीत किंवा दीड वीत व्यासाचे उभे चिरून तुकडे करून माळजमिनींत किंवा शेतांत लाकडाचे अजमासानें खळगे खणून त्यांत खंडके उभे जुळवून ठेवून त्यावर गवत, पाचोळा व काटक्यांचा थर घालून जाळ लावतात. आंतील लाकडें चांगलीं पेटलीं म्हणजे वारा आंत जाऊं नये म्हणून व लाकडांतील कोंबन वायूचा अंश जळून जाऊं नये म्हणून खळग्यावर माती पसरून घालतात.

मातीच्या आच्छादनास बारीक भोकें असल्यानें खळग्यांतलि धूर बाहेर जातोच. लाकडांची रास लहानमोठी असेल त्यामानानें धुमसत जळण्याची क्रिया कमीजास्त दिवस चालून कोळसे तयार होतात. असें न करतां उघड्या हवेंत लाकडे जाळल्यास कोळसे न मिळतां सर्वच राख होते. पाणी शुद्ध करणेचा फिल्टर तयार करणें झाल्यास त्याकरितां कोळसे तयार करणें झाल्यास एक मातीची किंवा लोखंडी पत्र्याची घागर घेऊन तींत लाकडाचे तुकडे भरून तोंडावर परळ किंवा पत्र्याचें भोंक असलेलें झांकण मातकापडानें घट्ट बसवावें नंतर ती घागर विस्तवाचें भट्टींत ठेवून खाली आंच द्यावी. म्हणजे वरील भोंकातून कोळशांतून उडणारीं द्रव्यें उडून जातात व शुद्ध कार्बनच मागें राहतो. वरील भोंकांतून धूर जाणें तो बंद झाला म्हणजे घागर भट्टीतून बाहेर काढून चांगली निवून गार झाली म्हणजे कोळसे काढून घेऊन त्यांचा फिल्टरकडे उपयोग करावा; किंवा जरूरी प्रमाणें आणखीही एकादें पातळ द्रव्य शुद्ध करून घ्यावें. लाकडी कोळसा हलका, काळा, सच्छिद्र व अविनाशी असा घन पदार्थ आहे व ठिसूळ असल्यामुळें त्याची भरड पूड होते. पण या पुडीचे अंश कांहीं पाण्यांत तसेंच तीक्ष्ण आसिडांतहि विरघळत नाहींत व उष्णतेनेंही त्यांचा रस होत नाहीं. कोळसा फार मंदवाहक आहे. तो एकीकडे लाल तापला तरी त्याच्या जवळच एका बोटाच्या अंतरानें त्याला धरितां येतें. कोळसा जळतांना धूर निघत नाहीं व आंचही कडक असते. म्हणून लोखंडी काम करणारे घिसाडी व लोहार, तांबट, कल्हईवाले, सोनार व इतर भट्या लावून काम करणारे लोक कोळशांचा उपयोग करितात. तेही वाभळीचाच कोळसा पसंत करितात, दुर्गंधीचा नाश करण्यासही कोळशांचाच उपयोग होतो. पण त्यास कोणत्याही जातीच्या लाकडांचा कोळसा चालतो.

धर्म.

मोठ्या बाभळीची साल फारच संग्राहक आहे. डिंक, स्नेहन, ग्राही, पौष्टिक व पाचक आहे. संतनामक झाडाची साल (अकाकिया) शुष्क, थंड, ग्राही, संग्राहक व बळ देणारी आहे. देवबाभळ विषनाशक आहे. देवबाभळीच्या झाडावर लाखेचे किडे रांगेने वाळवीप्रमाणे घरे करितात. त्यांपासून लाखही उत्पन्न करिता येईल. मोठ्या बाभळीप्रमाणेच त्यास कांटे असून शेंगा व पिवळीं फुले येतात. देवबाभळ तुरट, कडु, शीतळ, आहे व उष्ण, कफ, पित्त, तृषा, रक्तदोष, दाह, ज्वर, वांति, मोह, विष यांचा नाश करिते.

रसशास्त्र.

बाभळीच्या शेंगांमध्ये बावीस २२ टक्के कषायद्रव्ये आहेत. सालीत खारट व आंबट क्षार आहेत. दारू गाळण्यापूर्वी ताडीत साल घालतात. असे केल्याने ताडीतिल मांसल पदार्थ तळांत बसतात व वरती निवळ ताडी रहाते. मांसल पदार्थ ताडीत राहिल्यास गाळतांना दुर्गंधि येते.

पुढे ह्या सर्व प्रकारच्या बाभळीच्या झाडांचा मनुष्यांचे रोगनिवारणार्थ औषधांच्या कामी कसा उपयोग करावा तें खुलासेवार स्पष्टपणे लिहून दाखविलें आहे.

अतिसार.

१ गोड्या बाभळीच्या (कांटे नसलेल्या) थोर बाभळीच्या पानांचा रस काढून वयमानाप्रमाणे १ ते ३ तोळे घेऊन थोडी साखर घालून प्यावा. सकाळसंध्याकाळ. दि. ३ ते ५ पथ्य ताकमात. याने अतिसार, रक्तातिसार, त्रिदोषादि हीं जातात.

२ बाभळीच्या झाडाच्या सालीचा रस वयमानाप्रमाणें १ पासून ३ तोळे घेऊन त्यांत साईचें दहीं घालून घावा. रक्ताचा व साधा अतिसार रहातो.

३ बाभळीचा कोंवळा पाला वांटून दह्यांतून घावा. दि. ३।७ रोज २ वेळ. अतिसार सहज जातो.

४ कीकर (खुरट्या) जातीच्या बाभळीचीं पानें पाण्यांत वांटून वयमानाप्रमाणें १ ते ५ तोळे प्याल्यास अतिसाराचें नांवही रहात नाही. दि. ३।५।७ सकाळसंध्याकाळ.

५ सर्वातिसारास—मोठ्या बाभळीच्या पानांचा रस किंवा कुड्याच्या सालीचा रस किंवा अष्टमांश काढा प्याल्यानें सर्वप्रकारचे अतिसारही नष्ट होतात.

६ कफातिसारास—बाभळीचीं पानें, जिरें, शाजिरें, यांचें चूर्ण १। तोळा घेऊन ऊन पाण्यांत खावें दि. ३।७ कफातिसार जातो.

७ अतिसार व मोडशीस व वांतीस—डिंक ३ भाग, अफू $\frac{1}{2}$ भाग, दालचिनी ३ भाग ह्यांचीं चूर्णें मिसळून मधांतून दरवेळीं ५ पासून १२ गुंजापर्यंत २।२ तासांनीं खावें. हटकून राहते.

८ अतिसारांत गुदभंग (अंग बाहेर येणें) झाल्यास किंवा गुदपाक झाल्यास बाभळीचा कोंवळा पाला व कापूर खलून गुदावर बसवून बंधन करावें.

अस्थिभंग (हाड मोडणें).

१ बाभळीच्या बियांचें चूर्ण मधांतून वयमानाप्रमाणें अर्धतोळापासून १॥ किंवा २ तोळेपर्यंत खावें. दि. ३ ते ७ सकाळसंध्याकाळ. यानें हाडें पूर्वीसारखीं बळकट होतात.

२ सांध्यांतील अस्थी मोडल्यास—बाभळीचें बीं १ भाग, त्रिफळा (हिरडा, बेहडा, आवळकाठी) १ भाग, त्रिकटु (सुंठ,

मिरे, पिंपळी) १ भाग, गुग्गुळ सर्वासमान म्हणजे ३ भाग, सर्व एकत्र करून वयमानाप्रमाणें १ पासून ३ तोळे घेऊन मधांतून खावें. सकाळसंध्याकाळ. दि. ३।७।१० उत्तम आहे. पथ्य—रोटी तूप मीठ वर्ज्य.

३ आभागुग्गुळ—बाभळीची साल, त्रिफळा, त्रिकटु सर्वांचें चूर्ण त्यासमान गुग्गुळ घालून त्याच्या गोळ्या १ तोळ्यांच्या करून सकाळसंध्याकाळ घेतल्यास सांधे जुळून येतात. दि. १४।२।१ पथ्य—मीठ वर्ज्य.

आम्लपित्त.

१ बाभळीच्या सालीचा अष्टमांश काढा ५ तोळे करून त्यांत तुरटीची पूड ४ गुंजा व साखर अर्धतोळा घालून प्यावें. दि. ३ दोहीं वेळां.

उदर.

१ जलोदरास—कीकरजातीच्या बाभळीची साल व त्रिफळा घेऊन अष्टमांश काढा उरल्यावर पुनः आटवून घट्ट करून ताकांतून पिऊन वर ताकच पिऊन राहिल्यास जलोदर लवकर जातो. दि. ५।७।१४.

उपदंश.

१ गर्मी लागून बद्द होतें त्यास—सापाच्या कातेस बाभळीचा डिंक लावून वर पट्टी बसवावी. दि. ३.

२ गर्मीच्या चट्ट्यास—बाभळीच्या पानांचें किंवा फुलांचें चूर्ण बसवावें.

३ शिश्नास चट्टे पडल्यास—बाभळीच्या सुक्या पानांचें चूर्ण किंवा सालीचें चूर्ण वस्त्रगाळ करून बसवावें किंवा चिकणी सुपारी उगाळून लेप द्यावा.

(१३)

कर्णरोग.

१ कान वाहातो त्यास—बाभळीच्या झाडाच्या सालीचा काढा करून मंदोष्ण असा कानांत घालून पुसून नंतर कानांत तुरटीची लाही करून पाण्यांत घालून तें पाणी कानांत घालून वर कापूस बसवावा. दि. ३।७.

२ कानानें ऐकूं येत नाही त्यास—बाभळीची साल, आलें, मध, सैंधव, तिळाचें तेल यांचा अर्क काढून कानांत घालावा. दि. ७।१४; ऐकूं येतें.

कुष्ठ.

१ क्षयरोगांत सांगितलेलें बब्बुलासव १ माहिना घेतल्यास सर्व कुष्ठांचा नाश होतो.

घर्मरोग.

१ घाम जाणेस—बाभळीचीं पानें व हिरडेदळ पाण्यांत वांटून अंगास लेप करून थोड्या वेळानें वाळल्यावर स्नान करावें म्हणजे घाम येणें बंद होतें व असें ७ किंवा १४ दि० केल्यास कायमचें घाम येणें बंद होतें. पण त्रिफळ्याचा काढा सकाळीं घ्यावा.

तृषा.

१ बाभळीचा डिंक व खडीसाखरेचा खडा तोंडांत धरल्यास तहान जाते.

दंतरोग.

१ बाभळीच्या शेंगेची पूड रोज सकाळीं दांत घासण्यास फार उत्तम आहे; अथवा बाभळीचा १० बोटे लांबीचा ओल्या काष्टाचा कुंचा करून त्यानेंही सकाळीं दांत घासल्यास स्वच्छ व बळकट होतात.

२ दांतांतून रक्त आल्यास—बाभळीचीं पानें वांटून दांतांत धरावीं.

३ दांत बळकट होण्यास—बामूळ, बोर, जांभूळ, किंवा बकूळ ह्यांपैकीं कोणत्याही झाडाच्या अंतरसालीच्या रसानें किंवा काढ्यानें गुळण्या कराव्या. दांत बळकट होतात व किडत नाहींत.

नेत्ररोग.

१ डोळ्यांतून पाणी वाहतें त्यास—बाभळीच्या पानांचा काढा ३ करून त्यांत थोडा मध घालून रात्रीं निजतेवेळीं अंजन करावें.

२ नेत्राभिष्पंदास (डोळे येतात) त्यास—बाभळीचा व कडू-निंबाचा पाला वांटून त्याची वडी डोळ्यावर वांधून रात्रीं निजावें.

३ आकाशियाचें अंजन करावें. दि. ३. हें गंध्याच्या दुकानीं किंवा हकीमाजवळ मिळतें.

४ डोळ्यांतील पू-चिकटा जाणेस—बाभळीच्या अंतरसालीचा अर्क व मध यांचें अंजन करावें. फक्त रात्रीं दि. ३. नेत्रसाव व पू-चिकटा बंद होतो.

पांडुरोग.

१ मोठ्या किंवा १६ वर्षांच्या पुढील वयाच्या माणसास पांडुरोग झाल्यास बाभळीच्या सालीचा अष्टमांश काढा करून त्याचीं ७ पुटें तंबाकूस देऊन तिचा धूर तोंडांत घ्यावा. दि. २१ सकाळसंध्या-काळ.

२ एक वर्षानंतरचें मुलांस—बाभळीच्या शेंगा जाळून राख करून वयमानाप्रमाणें २ ते ५ गुंजाभार घेऊन मधांतून घावी. दि. ७ दोहीं वेळां.

(१५)

प्रमेह.

१ परम्यास उपाय—बाभळीचीं कोंवळीं पानें १।२ तोळे वांटून त्यांत १ तोळा खडीसाखर घालून खावें. दि. ७ सकाळ-संध्याकाळ.

२ तिडक्या परम्यास व इतरही सर्वतऱ्हेच्या परम्यास—बाभळी व कड्डलिंबाच्या अंतरसाली ५।५ तोळे समभाग घेऊन सर्व दगडी खलवत्यांत रात्री कुटून बुडेल इतक्या पाण्यांत २० तोळे सुमारे कांचेच्या भांड्यांत भिजत ठेवून सकाळीं कुसकरून ५।६ तोळेपर्यंत घेऊन त्यांत १ तोळा खडीसाखर घालून प्यावें. बाकीचें दुपारी व रात्री प्यावें. दि. ५।७ परमा व गरमी हटकून जाते.

परमा.

३ हट्टी परम्यास—(कोणताही परमा न गेल्यास) करडिचें तेल ३ तोळे घेऊन त्यांत बाभळीच्या टिकाचें चूर्ण ३ तोळा घालून प्यावें. दि. ७ सकाळसंध्याकाळ.

४ साध्या परम्यास—बाभळीचीं फुलें पाव तोळा, तिळाचें तेल ३ तोळे, कागदी लिंबाचा रस १ तोळा घालून घ्यावें. दि. ३।७ सकाळसंध्याकाळ हटकून गुण.

५ मधुमेहास उत्तम—बाभळीची साल, जांभळीची साल, कड्डनिंबाची साल, तरवडाची साल, हिरडा, बेहडा, आवळकाठी यांचा काढानिकाढा ५।५ तोळे घ्यावा. दि. ७।१४।२१.

६ मधुमेहास—बाभळीचीं कोंवळीं पानें व डाळिंबाचीं कोंवळीं पानें १।१ तोळा घेऊन वांटून खावी. दि. १४।२१. मधुमेह जातोच पण दांत हालत असल्यास बळकट होतात.

७ कसल्याही परम्यास—बाभळीची अंतरसाल, कड्डनिंबाची

अंतरसाल, गुळवेल प्रस्येकीं ४।४ तोळे घेऊन ठेंचून रात्रीं २० तोळे पाण्यांत भिजत घालून सकाळीं कुसकरून गाळून त्यांत १ तोळा खडीसाखर घालून प्यावें. दि. ७।१४ हटकून गुण.

८ तंतुमेहास—त्रिफळा, बाभळी, कडुनिंब, आंबा ह्यांच्या अंतरसाली २।२ तोळे कुटून अष्टमांश काढा करून ५ तोळे उरल्यावर गाळून घेऊन निवाल्यावर १ तोळा तूप घालून प्यावा. दि. ७।१४ उत्तम गुण येतो. हा मधुमेहासही चांगला आहे.

९ रक्तप्रमेहास—देवबाभळीचा पाला ४ तोळे कुटून त्यांत जिन्याचें चूर्ण अर्ध तोळा घालून व साखर १ तोळा घालून ताकांतून प्यावें. दि. ३.

१० परम्यावर पिचकारी देणें झाल्यास बाभळीच्या अंतरसालीच्या काढ्याची घावी.

बालरोग.

१ बालाच्या गुद्भ्रंशास (अंग बाहेर येणें.)—बाभळीच्या सालीच्या दाट काढ्यांत कपडा भिजवून घडी ठेवून वर लंगोटी घालावी.

२ मुलें हिरवट हगत असल्यास—बाभळीच्या पानांचा रस वयाप्रमाणें १-२ बॉडलीं द्यावा. दि. ३ सकाळसंध्याकाळ.

३ बाभळीच्या शेंगा धायटीचीं फुलें समभाग घेऊन त्यांचा काढा करून त्यांत मुलास तासभर बसवावा म्हणजे हटकून अंग बाहेर येणें बंद होतें.

४ कडुनिंब व बाभळीचा पाला ताकांत वांटून घामोळ्यास अंगास लावून वाळल्यावर स्नान घालावें.

मुखरोग.

१ तोंड येतें व तोंडांत चट्टे पडतात त्यांस—बाभळीची

अंतरसाल पाण्यांत किंवा दुधावरल्या साईत उगाळून दिवसांतून ३। ४ वेळ लावावें. किंवा साल कुटून रात्री पाण्यांत भिजत घालून सकाळीं गाळून त्या पाण्याच्या गुळण्या कराव्या. दि. ३।५.

२ मुखरोगास—बाभळीची व जांभळीची अंतरसाल यांचा काढा करून त्याच्यांत तुरटीच्या लाहीची पूड घालून त्याच्या गुळण्या कराव्या. दि. ३।४ हें मुखरोगास उत्तम आहे.

३ बाभळीच्या अंतरसालीच्या काढ्यानें गुळण्या केल्यास मुखरोग, दांत हलणें, घशांतील शिथिलपणा हीं जातात.

४ मुखांतील कोरड व घशांतील कोरडा खोकला डिकाचा खडा तोंडांत धरल्यास जातो.

५ पडजीभ उतरल्यास—डिंक व दालचिनी यांच्या चूर्णाचें पाणी तयार करून गुळण्या वरचेवर कराव्या.

६ गरमीचें औषध किंवा तोंड येणारें किंवा चट्टेपडणारें दुसरें औषध घेतल्यानें किंवा चुन्यानें चट्टे पडल्यास बाभळीच्या काढ्याच्या गुळण्या कराव्या. दि. ३।५ रोज ३ वेळ.

७ मुखरोग दंतरोग न होणेस—बाभुळ, बोर, बकूळ यांच्या झाडाच्या अंतरसालीच्या काढ्यानें गुळण्या कराव्या.

मूत्ररोग.

१ मूत्रकृच्छ्रास—मूत गुंतल्यास—डिंक पावतोळा पातळ करून (थंड पाण्यांत) १ तोळा तूप घालून पाजावें. दि. ३.

२ लघवीची आग होत असल्यास—बाभळीचीं पानें व जिरे वांटून दूध व साखर घालून प्यावें. सकाळसंध्याकाळ दि. ३.

३ बाभळीचा डिंक १ भाग, साखर ३ भाग, पाणी १० भाग मिश्र करून डिंक विरघळल्यावर प्यावें. दि. ३

४ शिश्राच्या आंतील नळीचें तोंडीं किंवा आंत चट्टे पडल्यामुळें लघवीच्या वेळीं आग होते किंवा झोंबतें त्यास—

वामळीच्या व कडूनिंबाच्या अंतरसालीचा काढा करून तो निवाल्यावर पिचकारीनें शिस्नाच्या आंत घालावा; आंतील चट्टे जाऊन लघवी साफ होते. दि. ७।१४.

रक्तपित्त.

१ वामळीच्या झाडाच्या सालीचा काडानिकाढा घेतल्यास रक्तपित्त जातें. दि. ७।१०.

२ पाव तोळा वामळीच्या डिकाची पूड १० तोळे पाण्यांत विरघळल्यावर त्यांत १ तोळा साखर व २ गुंजाभार तुरटीच्या लाहीची पुड घालून मिसळून प्यावें. दि. ३ सकाळसंध्याकाळ पथ्य—मीठ, तेल, तिखट व आंबट वर्ज्य.

वातरोग.

१ देववामळीच्या शेंगा व रानवावच्या ह्यांचें चूर्ण अर्ध तोळा समान घेऊन गाय किंवा शेळीच्या दुधांतून सकाळसंध्याकाळ १।१ तोळा घेतल्यास १ महिन्यांत कंपवात जाऊन शरीरही पुष्ट होतें.

अस्थिसंधिगतवात, स्नायु, मज्जा, कंबर यांतील वायु, गृध्रसी, मन्यास्तंभ, हनुस्तंभ, कोष्ठवात या सर्वांस आभाचूर्ण—वामळीचें बीं, रास्ना, गुळवेल, शतावरी, महाशतावरी, सुंठ, बडी-शेप, आस्कंद, शेरणी, वरधारा, ओवा, अजमोदा हीं सर्व औषधें समभाग घेऊन चूर्ण करून एकत्र मिश्र करून दरवेळीं १ तोळा घेऊन यूष, ताक, ऊन पाणी, तूप, यांपैकीं एकाबरोबर चूर्ण घ्यावें. दि. ३०।४० दोहीवेळां.

विरेचन (ढाळक).

१ बाभळीच्या शेंगांचा चतुर्थांश काढा करून त्यांत हिरड्याचें चूर्ण किंवा कायफळाचें चूर्ण पावतोळा घालून प्यावें, व वर विडे खावें. जितकें विडे खावें. तितकेच ढाळ होतात. उतार—दहीभात ऊन पाणी.

विष.

१ पिसाळलेलें कुत्रें चावल्यास किंवा कोल्हाच्या विषावर उपाय—देवबाभळीचें ताजें मूळ २।४ तोळे घेऊन पाण्यांत उगाळून पाजावें. पथ्य—मीठ वर्ज्य; अळणी दूध, जोंधळ्याची भाकर. खावी.

२ कुत्र्याच्या विषास—पिसाळलेलें कुत्रें चावून विष चढल्यास—देवबाभळीच्या पाल्याच्या ३ तोळे रसांत तूप २ तोळे घालून पाजावें, सकाळसंध्याकाळ. दि. ३ उत्तम आहे.

३ ओला देवबाभळीचा पाला न मिळाल्यास वाळलेला पाला १ तोळा घेऊन तिळाचें तेल १ तोळा व साखर १। तोळा घेऊन चारावें. पथ्य—तूप, जोंधळ्याची भाकरी खावी. मीठ वर्ज्य. मेघगर्जना, वीज चमकतें किंवा नुसतें ढग येणें अशावेळीं दिवसांतून ३ वेळां वरील कोणतेंही औषध देत जावें. कारण कुत्र्याचें विष चढण्यास तो काळ फार अनुकूल असतो.

४ बाभळीच्या पाल्याचा रस वय पाहून १ पासून ५ तोळे काढून गाईच्या १ तोळा तुपांतून घावा. दि. ७ पथ्य—अळणी वरण, तूप, भाकरी.

शूल.

१ पोटदुखीस—बाभळीच्या अंतरसालीच्या काढ्यांत ओल्याचें चूर्ण व सुंठ घालून घावें.

सूज.

१ बाभळीचें बीं गोमूत्रांत वांटून लेप केल्यास सूज उतरतें.

२ चुना १ तोळा, गूळ २ तोळे, बाभळीच्या कोंवळ्या ढिऱ्या २ तोळे, सर्व वांटून २८ गोळ्या करून १४ दिवस सकाळसंध्या-काळ खाव्या. सूज जाते.

स्त्रीरोग.

१ प्रदरास—बाभळीचा कोंवळा पाला पाण्यांत वांटून रस ४ तोळे काढून त्यांत तूपसाखर ११ तोळा घालून घावें. सकाळ-संध्याकाळ. दि. ३।५.

२ प्रदरास—बाभळीच्या ढिऱ्या किंवा सालीचा अर्क ४ तोळे घेऊन त्यांत १ तोळा साखर व ४ तोळे दूध घालून घ्यावा. आणि तूपभात, किंवा दूधभाताचें पथ्य करावें. रोज सकाळीं दि. ७।१४ चांगलें आहे.

३ बाळंतिणीनें प्रथम १० दिवस बाभळीच्या अंतरसालीच्या चतुर्थांश काढ्यानें गुळण्या कराव्या. म्हणजे दांत बळकट होऊन तोंडांतिल चट्टे जातात.

४ दररोज बाळंतिणीस १० दिवस तूपसाखरेंतून १ तोळा डिक कंबर बळकट होणें करितां देतात, हें चांगलें आहे.

क्षय.

१ बबुल्यासव—१२ शेर बाभळीच्या सालीचें चूर्ण १२८ शेर पाण्यांत शिजवून ३ शेर पाणी उरलें म्हणजे गाळून थंड झालेवर त्यांत गूळ १८॥॥ शेर धायटीच्या फुलाचें चूर्ण १ शेर १० तोळे पिंपळीचें चूर्ण व जायपत्री, लवंग, कंकोळ, वेळादाणे, दालचिनी, तालिसपत्र, नागकेशर व मिरें ह्या प्रत्येकाचें ५।५ तोळे चूर्ण मिसळून मडक्यांत घालून तोंड बंद

करून १ महिना पुरून ठेऊन, काढून १ पासून ३ तोळे वयमानाप्रमाणें व सोसेल तसें १ वेळ सकाळीं घेतल्यास क्षय, कुष्ठ, प्रमेह, खोकला व श्वास ह्यांचा नाश होतो. दि. ३०।४० दोहीं वेळां.

बबुल्यादिअरिष्ट—बाभळीची अंतरसाल १ शेर घेऊन साधारण कुटून ८० तोळे पाणी घालून चौथाई काढा उरल्यावर गाळून थंड झाल्यावर गुळ ३० तोळे, धायटीचीं फुलें ६ तोळे, पिंपळी १ तोळा, व जायफळ, कंकोळ, वेळादाणे, दालचिनी, तमालपत्र, लवंगा, मिरी हीं प्रत्येकीं अर्ध अर्ध तोळा घेऊन सर्व चूर्ण करून, सर्व काढ्यांत एकत्र करून बरणीत घालून झांकण घालून मुखमुद्रा करून जमिनीत किंवा धान्यरशीत पुरून ठेवून १ महिन्यानें काढून दररोज सकाळसंध्याकाळ २।२ तोळे घेतलें असतां क्षय, कुष्ठ अतिसार, २० प्रकारचे प्रमेह, खोकला व श्वास हे जातात. दि. ३०.

क्षुद्ररोग.

१ नारुवर—बाभळीचें बीं गोमूत्रांत वांटून लेप करावा दि. ३.

२ वाट सरकल्यास—बाभळीचा व नांदरुखीचा कोंबळा पाला बारीक वांटून दह्यांत कालवून खाऊन उताणें १ तास निजावें.

३ केरोसिन (राकेल) पोटांत गेल्यास—बाभळीच्या डिकाचें अर्धवाटी पाणी मधाइतकें दाट करून १ चमचा तूप घालून पाजावें.

४ जखम होऊन रक्त वाहूं लागल्यास—संतबाभळीपासून तयार केलेली अकाकिया दुकानांत मिळते त्याची पूड जखमेंत भरल्यास रक्त वाहणें बंद होतें.

५ अग्निदग्धव्रणास—कोंबड्याची अंड्याच्या सफेतीत अकाकिया खलून लेप करावा.

६ अंग भाजल्यास किंवा पोळल्यास—डिंकाचें दाट पाणी करून लावावें; आग कमी होऊन फोड उठत नाहीं.

पौष्टिक योग.

१ धातुपुष्टतेस—वाभळीच्या शेंगांचा अष्टमांश काढा २।३ तोळे करून गाळून, दुधांत घालून त्यांत साखर घालून प्यावा. यानें धातु पुष्ट होऊन शरीरही बळकट व पुष्ट होतें.

२ वीर्यस्तंभनास—खुरच्या वाभळीच्या सालीचा किंवा पाल्याचा रस वांटून काढून ५ तोळे प्यावा. दि. ३।५।७ सकाळीं १ वेळ.

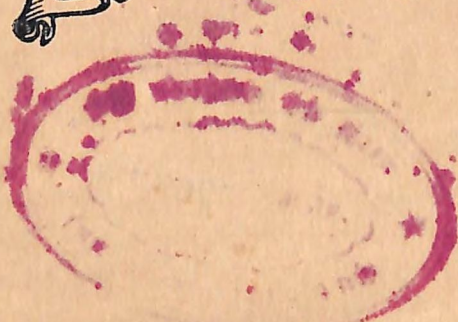
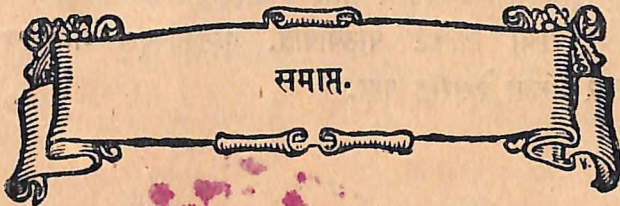
३ शरीरपुष्टीस, कंपवातास, बुद्धि, स्मृति, मेधावृद्धि, वलिपलित यांस—कीकरजातीच्या वाभळीच्या शेंगा व रानवावच्या समान घेऊन चूर्ण करून, गाय किंवा शेळीच्या दुधांतून १ तोळा घ्यावें. रोडका मनुष्यहि पुष्ट होतो व कफवात, शोषरोग ही जातो. व मनुष्य बुद्धिमान, स्मृतिमान, मेधावी होतो व त्याचा वलिपलित रोग जातो. दि. ३० दोहीं वेळां.

४ डिंक वाभळीचा व कथल्यागोंद, गव्हाची पिठी, हीं प्रत्येकीं समभाग, साखर ३ भाग मिसळून दुधांतून दरवेळीं ३ तोळेपर्यंत घ्यावें. उत्तम पौष्टिक असून वीर्यस्तंभक व शक्तिदायक आहे.

५ वाभळीचा डिंक व चारोळ्या ४।४ तोळे, आळीव व खस-खस, खारीक, तीळ, शेपा, बाळंतशेपा, विंब्यांतिल गोडंब्या, चदामगर हीं सर्व ४।४ तोळे घेऊन त्यांत मेथ्या २ तोळे गूळ व तूप घालून लाडू २।२ तोळ्याचे करून, सकाळीं १।१ घेऊन खावा. म्हणजे धातुस्तंभन, धातुवृद्धि होऊन कटिवात जाऊन कंबरस चांगली शक्ति येते. दि. १५।३० हें बाळंतिणीनें अगत्य खावें.

६ धातुपौष्टिक योग—बाभळीचा डिंक -॥- शेर, पिठीसाखर -॥- बदामगर -॥- इसबगोल -॥- बीजबंद १ तोळा, तालिम-
खाना ६ तो. दालचिनी १ तोळा, सालमिश्री १ तो. सफेत
मुसळी १ तो. पंजावमिश्री १ तो. उडदाच्या डाळीचें पीठ ४ तो.
खारीक सोळून १ शेर सर्वांचें चूर्ण करून वरणीत ठेवून दररोज
सकाळीं तूप २ तो. चूर्ण २ तोळे मिळून खावें. वर सोसेल तसें
गाईचें दूध प्यावें. दि. १४।२१.

७ वीर्यस्तंभनास—बाभळीच्या अंतरसालीचा अर्क शक्तिप्र-
माणें १।२ तोळे घेऊन त्यांत २।३ गुंजाभार सेंधव घालून प्यावें.
अथवा अष्टमांश काढा ५ तोळे घेऊन त्यांत सेंधव ४ गुंजाभार,
साखर -॥; तोळा घालून घ्यावा. दि. ३।७ व कारणपरत्वे.

विल्वमहत्त्व.

ज्याप्रमाणें तुलसीप्रताप ३७ रोगांवर ११० औषधें व निव-
प्रभाव पुस्तकांत ५३ रोगांवर २७९ औषधें लिहिलीं आहेत
त्याचप्रमाणें ह्या विल्वमहत्त्व पुस्तकांत ही हटकून गुण देणारीं ४६
रोगांवर १८६ औषधें लिहिलीं आहेत. पुस्तकही त्याच साचाचें
जाड कागदावर जाड टाइपानें छापलें आहे. त्यांत वेलाच्या झाडाचें,
विल्वदलाचे अनेक धार्मिक व औषधी उपयोग सांगितले आहेत.
तसेंच फळाचे, झाडाच्या सालीचे, मुळाचे औषधी व व्यापारीही
उपयोग सांगितले आहेत. आणि हे फुकट व सहज होणेसारखे
आहेत. करितां प्रत्येक गांवीं कुटुंबवत्सलांनीं व सर्वसाधारण लिहितां
वाचतां येणाऱ्या स्त्री-पुरुषांनीं अगत्य याचा उपयोग करून घ्यावा.
हें पुस्तक शैव व लिंगायत शिवभक्तांस फारच आवडलें आहे.
सदरहू पुस्तकाची किंमत ३ आणे व पोस्टखर्च अर्धा आणा एकूण
३॥ आण्याचीं तिकिटें पाठवावीत. पुस्तकाबद्दल अभिप्राय ता.
५।८।३२ च्या केसरींत पहा.

REFBK-0004775

REFBK-0004775

